

Цибульська Ольга Юріївна,
*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НЕДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В СПАДКОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ ЗА СТАНДАРТАМИ ЄС

Сьогодні політика в Україні спрямована наблизити всі сфери державного і соціального буття до європейських стандартів. Чи матиме такий рух позитивний чи негативний відтінок в житті звичайних пересічних громадян нашої країни зможе визначити лише час. Зрозумілим є те, що впровадження нормативів, що існують в країнах-учасниках ЄС зможе відбутися через процес уніфікації їх правових систем. А тому на рівні нашої держави, яка прагне до асоціації з ЄС, можемо спостерігати за невпинним та всебічним перевлаштуванням норм всіх галузей національного законодавства під стандарти європейського права.

Якщо звернутись до визначення впливу тих процесів, що відбуваються зараз в Україні, на правила поведінки соціуму, то виникає спочатку інтерес, а згодом і потреба щодо ознайомлення зі змістом новел, що пропонуються з боку ЄС, які найближчим часом можуть впроваджуватись в наше життя на рівні загальнообов'язкових. Незмінними в усі часи існування людства залишаються події, пов'язані з фізіологічними етапами в житті кожного окремого індивіда. Так, людина приходить в цей світ через народження, її становлення і розвиток як учасника відповідних правовідносин відбувається в період її дорослішання та зрілості шляхом набуття певного обсягу прав та обов'язків в певній сфері відносин. Але неминучим етапом в житті кожної фізичної особи є смерть. Кожний із зазначених етапів чи, застосовуючи юридичну термінологію, цивільних станів фізичної особи відображає, перш за все, сферу приватних інтересів учасників цивільних правовідносин.

Предметом дискусії в межах даного дослідження є аналіз ситуації, що існує в сфері уніфікації тих норм національного права, які безпосередньо регулюють відносини, що виникають внаслідок смерті фізичної особи або визнання її померлою. Спадкові відносини – це сфера відносин, яку неминуче доведеться пережити кожній людині. Сьогодні спеціальним нормативно-правовим актом в Україні, дія норм якого спрямована на регулювання спадкових правовідносин, є Цивільний Кодекс України, Книга шоста якого має назву «Спадкове право» і спрямована на регулювання відповідних відносин. Але необхідно підкреслити, що і в кожній з країн ЄС є також свої кодифікації цивільних законів, зокрема у Франції – Французький цивільний кодекс 1804

року або Кодекс Наполеона, що є точкою відліку процесу кодифікацій в Європі [1]. В Німеччині – Німецьке цивільне уложення 1896 року (нім. Bürgerliches Gesetzbuch, (BGB), відомий також як «Бісмарківський кодекс» [2]. Систематизація цивільного законодавства в Німеччині, як можна зрозуміти, дивлячись на нетривалий проміжок часу в історії країн західної Європи XIX століття, відбувся незадовго після кодифікації цивільних законів у Франції. Отже, як бачимо, в державах, що входять до простору Європейського Союзу, існує своє національне законодавство зі своїми традиціями і, безумовно, сталим у часі характером. Так, виникає питання щодо мотивів пошуку спільної мови у вигляді єдиних нормативних стандартів, зокрема, в спадковому праві, які будуть обов'язковими на території простору ЄС. У відповідь на це запитання можна погодитись з тією точкою зору, що сьогодні існує проблема примирення двох систем права, які існують на території Європейського Союзу – континентальної та англо-американської [3, С. 2]. А якщо проблема існує, то необхідно знайти інструмент, за допомогою якого можна буде знайти спільну мову щодо її вирішення. Сьогодні за основу єдиних стандартів в галузі приватного права доцільно вважати Проект загальної довідникової схеми, що включає принципи, поняття та модельні норми європейського приватного права (Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of reference (DCFR), далі – Проект або DCFR. Офіційним перекладом цього Проекту на території СНД – є переклад, здійснений кафедрою цивільного права Санкт-Петербурзького державного університету, під редакцією Н.Ю. Рассказової [3, с. 989].

Для визначення впливу на гармонізацію норм спадкового права України за стандартами ЄС на підставі положень Проекту, перш за все, необхідно визначити, що він собою представляє. Як вбачається зі змісту зазначеного перекладу – це документ, що був створений науковцями держав-учасників ЄС. Він складається із трьох частин. Перша визначає принципи, друга – модельні правила, а третя – поняття.

Наступним кроком для визначення ролі Проекту в якості інструменту гармонізації норм спадкового права на території ЄС, а також в державах – потенційних його учасниках, однією з яких тепер виступає Україна, є дослідження його змісту. Ознайомлення зі змістом цього документа дає можливість стверджувати, що його норми спрямовані в основному на регулювання договірних відносин, хоча ми можемо зустріти й окремі випадки недоговірних зобов'язань, таких як безпідставне збагачення, завдання шкоди іншій особі та вчинення дій в інтересах іншої особи без її доручення [4, с. 168]. Таким чином, закономірним є наступне питання, що виникає при визначенні

предмету правового регулювання, на який спрямовані норми Проекту, про вплив DCFR на відносини спадкування. І, цілком логічною, вбачається відповідь про неможливість застосування його норм при регулюванні відносин спадкування. Проте, кожний висновок повинен бути обґрунтованим. Так, підтвердженням зазначеної позиції є пункт другий статті I.-1:101. Відповідно до змісту цієї норми зі сфери застосування акта виключені деякі питання, зокрема, про статус і правосуб'єктність фізичних осіб, заповіти та спадкування, сімейні відносини, оборотоздатні інструменти, трудові відносини, правове регулювання нерухомого майна, положення про юридичних осіб, а також цивільний процес і виконавче провадження [3, С. 15-16]. Отже, можна вже зробити перший і основний висновок цього дослідження, згідно з яким відносини, пов'язані із заповітами та спадкуванням Проект не регулює.

Разом із тим, однозначність сприйняття вказівки про виключення зі сфери застосування Проекту питань, пов'язаних зі спадковим правонаступництвом, не означає неможливість застосування його норм до відносин, які тісно пов'язані зі спадкуванням, але не є спадковими. Адже перехід майна на підставі спадкування внаслідок смерті особи або визнання її померлою, передбачає можливість виникнення чи переходу інших прав та обов'язків, що не мають характер спадкових. Якщо звернутись до площини розгляду норм спадкового законодавства України, то одразу зможемо знайти підтвердження цієї позиції на прикладі ст.ст. 1216 та 1218 ЦК України, зміст норм яких передбачає, що спадщиною слід вважати сукупність прав та обов'язків спадкодавця, що йому належали на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. Отже, від спадкодавця, який за період життя перебував, наприклад, у будь-яких зобов'язальних правовідносинах, що не припинились внаслідок його смерті, його права як кредитора та обов'язки як боржника можуть переходити на підставі спадкування до інших осіб – його спадкоємців, які, в свою чергу будуть вступати в такі відносини зобов'язального характеру на стороні кредитора або боржника за умови прийняття ними спадщини.

Підставами виникнення правовідносин зобов'язального характеру, що регулюються нормами спадкового законодавства України, можна назвати заповідальний відказ (ст.ст. 1237-1239 ЦК України) [5, С. 293 – 297] та право заповідача покласти на спадкоємців інші обов'язки (ст. 1240 ЦК України) [6, С. 258 – 260]. Разом із тим, доцільно відзначити, що ці зобов'язання, які виникають внаслідок встановлення в заповіті одного із зазначених заповідальних розпоряджень, є недоговірними [7, С. 484 – 466].

Оскільки, як вже зазначалося, Проект містить вичерпний перелік недоговірних зобов'язань, які регулюються його нормами, а саме: безпідставне збагачення, завдання шкоди іншій особі та вчинення дій в інтересах іншої особи без її доручення, зустрічаємо іншу проблему, що ґрунтується на необхідності все ж таки визначити остаточну можливість застосовування DCFR в якості інструменту гармонізації норм чинного національного законодавства за стандартами ЄС. З урахуванням того, що Проект містить базові принципи, модельні правила та поняття, то при гармонізації законодавства в сфері регулювання недоговірних зобов'язальних конструкцій в спадковому праві України, доречним буде звернення до загальних правил, що регулюють всі зобов'язання, які входять до сфери дії Проекту. Цим правилам присвячена Книга третя DCFR [3, С. 15].

З огляду на зазначене вище, слід вважати обґрунтованими висновки щодо неможливості Проекту бути універсальним інструментом гармонізації абсолютно всіх приватних правовідносин, адже його норми мають чітко визначену сферу застосування. А тому, DCFR не завжди зможе стати ефективним способом в площині пошуку компромісу та застосування його норм в якості стандарту щодо регулювання відносин, на які його норми не розповсюджуються. Серед таким відносин, як бачимо, знаходять своє місце і недоговірні зобов'язання, що виникають в спадковому праві відповідно до норм чинного законодавства України внаслідок окремих заповідальних розпоряджень – заповідального відказу та покладення заповідачем на спадкоємців інших обов'язків. Проте, було б недоцільним проводити в рамках окремого наукового дослідження без бачення існування позитивного вирішення питання, яке було визначальним і ключовим на початку розмови, тому безумовним залишається той факт, що загальні положення DCFR, можуть існувати в якості стандарту, запропонованого ЄС, оскільки норми його на рівні загальних засад відіграватимуть безпосередній вплив на регулювання всіх зобов'язальних відносин незалежно від підстав їх виникнення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кодекс Наполеона – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Кодекс_Наполеона.
2. Німецьке цивільне уложення – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Німецьке_цивільне_уложення.
3. Рассказова Н.Ю. Модельные правила европейского частного права : пер. с англ.; науч. ред. Н.Ю. Рассказова. – М. : Статут. – 2013. – 989 с
4. Цибульська О.Ю.Щодо питання вдосконалення окремих норм спадкового права України на основі базових принципів DCFR/ О.Ю.

Цибульська // Цивілістичні читання присвячені пам'яті І.В. Шерешевського : «Принципи DCFR як методологічна основа вдосконалення національного цивільного законодавства» : матер. інтернет-конференції (м. Одеса, 5 грудня 2014 р.). – Одеса : Фенікс, 2014. – С. 168.

5. Цибульська О.Ю. Визначення та сутність заповідального відказу як підстави виникнення правовідносин за цивільним законодавством України // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія Право. Вип. 23. – Т. 1. – Ч. 1. – Ужгород. – 2013. – С. 293 – 297.
6. Цибульська О.Ю. Право заповідача на покладення інших обов'язків // Науковий вісник Ужгородського національного університету – Ужгород : Серія Право. – 2010. – Вип. 13. – Ч. 1. – С. 258-260.
7. Цибульська О.Ю. Недоговірні зобов'язання в спадковому праві України/ О.Ю. Цибульська // Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15 – 16 травня 2015 р., м. Одеса) : у 2 т. Т.2. – Одеса : Юридична література, 2015. – С. 484 – 466.

Ключові слова: Проект загальної довідникової схеми, спадкування, заповіт, спадкоємець за заповітом, заповідальне розпорядження, недоговірні зобов'язання.

Keywords: Draft Common Frame of reference, inheritance, will, testamentary heir, testamentary order, non-contractual obligation.

Гладьо Юлія Олексіївна,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права Львівського національного
університету імені Івана Франка, адвокат*

ОСНОВНІ ТЕОРІЇ ПРАВ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Майнові права на сьогодні виступають самостійними оборотоздатними об'єктами цивільних правовідносин, водночас, на відміну від речей їх обіг має певні особливості, що зумовлені їх особливим статусом. Зокрема, й тим, що поняттям майнові права охоплюється як речові, так і зобов'язальні права (права вимоги), що, у свою чергу, не дає можливості застосовувати одні й ті ж підходи до регулювання обігу таких прав. У теорії права немає єдиного підходу до розуміння майнових прав – окремі науковці ототожнюють їх з речами, інші – говорять про їх належність до майна відмінного від речей.